

Lovö Hembygdsförening

Synpunkter på kommunens detaljplan för Drottningholmsmalmen

Drottningholm är centralorten på Lovön, som sedan 1560 har fungerat som kungsgård, d.v.s all mark på Lovön behövdes tidigare för slottets drift och olika funktioner. Även Drottningholmsmalmen var en del av denna helhet. Flertalet, kanske alla, byggnader var förknippade med slottet, dess försörjning, försvar och skötsel. Byggnaderna var både arbetsplatser och bostäder. Under tidernas lopp har Drottningholmsmalmen ändrat karaktär. Slottets beroende av byggnaderna har minskat. Stegvis har allt fler byggnader blivit privatbostäder och nya hus har byggts, både som permanentbostäder och sommarvisten. Men nybyggnationen har alltid skett försiktigt. Ordet organisk förändring är en princip som ligger nära till hands. Vid en promenad på Drottningholmsmalmen upptäcker man att flera perioder i svensk byggnadshistoria har avsatt spår och helheten är märkligt nog harmonisk.

Drottningholm är en by, i ett land där få byar finns kvar sedan storskiftet (utom i Dalarna). Det unika i Drottningholms karaktär bevaras mycket tack vare att byns gator är belagda med grus. Det ger bebyggelsen landsbygdskaraktär. Att asfaltera, och än värre att breda vägarna, skulle förvandla Drottningholm till ett vanligt villasamhälle. Ralph Erskine kämpade hela sitt liv för att hålla asfalten på avstånd. Den kryper upp för backen, men har ännu inte tagit över. Asfaltvägar skulle förstöra Drottningholms speciella karaktär av by. Det gäller särskilt Gustav III:s väg, som är byns huvudåder. Vi är alltså nöjda med att det nya förslaget till detaljplan anger att Malmens gator även i fortsättningen ska vara grusade.

Drottningholmsmalms silkesmaskodlingar

Tittar man litet under ytan finns flera miljöer på Drottningholmsmalmen som är särskilt känsliga. Under 1700-talet rådde merkantilistiska regler för Sveriges utrikeshandel. En nation antogs bli rikare genom att minimera importen och maximera exporten. Det gällde särskilt lyxprodukter, vanliga vid hovet. Drottningholm blev därför centrum för tillämpningen av den merkantilistiska teorin. I närheten av Kina slott ligger Cantongatan med numera eftertraktade bostadshus. Husen byggdes emellertid som en industriby där smide, tyg av silke, spetsar och andra lyxprodukter tillverkades. Råvaran för tillverkningen av silkestyger var silkesmaskens kokonger, som bara kunde odlas på mullbärsbuskar. För att förse sidenväveriet i Canton med silke hade drottning Lovisa Ulrika sannolikt etablerat en mindre mullbärsplantering på Drottningholm redan i början av 1750-talet. Läget är dock okänt. Några år senare behövdes en större yta för silkesmaskodling varför hovmarskalk Gustaf Jacob Horn i augusti 1755 skrev ett brev till Johan Sundberg, befallningsman på Drottningholm, att man för detta skulle utnyttja den ”åkertäppa” som bokhållaren Widing brukade. Dess belägenhet och jordmån ansågs nämligen som de tjänligaste.

Enligt 1745 års Drottningholmskarta brukade den dåvarande ”byggnadsskrivaren” (en äldre titel på bokhållare) ett område som sträckte sig utefter nuvarande Gustav III:s väg. Beläget i en sänka sydväst om vägen och Malmenberget låg åkertäppan i lä för kalla nordanvindar och kan t.o.m. ha haft extra gynnsamt mikroklimat. Med stor sannolikhet var det samma täppa som Widing brukade tio år senare, och som alltså exproprierades av drottningen för hennes merkantilistiska experiment. Sommaren 1756 sprängde man i berget och uppförde en timrad stuga med tre rum för fransmannen Jean Meurain som engagerats för att sköta Lovisa Ulrikas mullbärsträd och ”SilkesMatskar”. Möjligen är det husen på Bergtorp, Drottningholm

1:5, som ursprungligen blev byggda för silkesmaskodlaren Meaurain. Själva täppan blev senare fruktträdgård tillhörig Övre Svanteberg. I dess norra del avstyckades tomter i början av 1960-talet, där villor efter ritningar av bl.a. arkitekterna Malmqvist, Borgström och Lindroos uppfördes.

I den s.k. Berchska samlingen i Nordiska Museet bevaras provstycken av två sidenbrokader vävda i Kanton av silke producerat på Drottningholm. De betraktas inte bara som framstående prov på vad 1700-talets svenska sidenväverier kunde prestera utan också som viktiga dokument över en mycket speciell företeelse i Sveriges ekonomiska historia. Även det bevarade grönområdet på Malmen borde betraktas som ett vittnesbörd över drottning Lovisa Ulrikas mullbärsplantering och merkantilistiska strävanden, och därmed ha stark anknytning till Världsarvet Drottningholm. Medan ett antal ekonomihistoriker besökt Malmen för att se området där mullbärsplanteringen låg, tycks dock kunskapen om och intresset för denna inte vara så stort rent antikvariskt. Inte någonstans i Läns museets kulturmiljöanalys eller i kommunens handlingar kommenteras den stora fruktträdgårdens historia.¹

Drottningholmsmalmen kan vara ett fornlämningsområde

När Lovön genom landhöjningen tittade fram dröjde det inte länge förrän människor bosatte sig på höjderna. Lovön är en av Sveriges rikaste lokaler för fornfynd och många platser där fornfynd gjorts är ofullständigt undersökta. Ett exempel är just Drottningholmsmalmen. I samband med schaktningsarbete har det gjorts fynd av stenyxor. Det är två skafthålsyxor av sten och de är de enda av detta slag som är kända från Lovö. Dessa yxor dateras traditionellt till mellansvensk bronsålder (cirka 1500-400 f. Kr). De kan också vara yngre. Den ena yxan påträffades år 1911 i samband med grundgrävning vid Långa raden 7, Minerva. Den andra yxan påträffades enligt upphittaren i ett stenröse (cirka 3-4 meter i diameter) med kantkedja vid Eriksberg. Detta röse togs bort cirka 1960. Stenröset låg i krönläge med exponering främst mot nordost. Detta brukar anses vara ett typiskt röseläge. Fynden av dessa yxor, särskilt den kontext i vilken ”Eriksbergsyxan” återfanns, ställer en rad frågor. Är de endast lösfynd utan anknytning till bebyggelse eller begravningar i närheten? ”Eriksbergsyxan” skulle kunna tyda på det motsatta.²

Området bör därför inventeras. Börjar man gräva kan man stöta på fornlämningar och då måste exploatören betala utgrävningen. Om det finns fler fornlämningar på Drottningholmsmalmen vore det synd att gräva bort dem eftersom de hör till ett område där man sedan åtminstone 1600-talets riksomfattande forminnesuppteckningar varit måna om att framhäva sina fornminnen. Exempel på detta är den på 1600-talet upptecknade runstenen vid kungsgården, 1700-talets ”utgrävningar” av järnåldersgravar i angränsande gravfält samt 1800-talets ”återanvändning” av runstenar i bland annat parkområdet.

Sammanfattande slutsatser

Som vi antytt i detta remissvar måste förändringar på Drottningholmsmalmen ske med stor omtanke och under ledning av personer som har kunskaper på relevanta områden. Denna s.k. försiktighetsprincip antogs vid UNCED:s konferens om miljö och utveckling i Rio 1992. Sverige har ställt sig bakom konferensens handlingsprogram, Agenda 21, som bl.a. omfattar

¹ Sjöström, Ingrid: *Slottsomgivningarnas bebyggelse i Drottningholm – Från Gustav III till Carl XVI Gustaf* (band II) red. Göran Alm och Rebecka Millhagen, Värnamo 2010
Odlinder Haubo, Stina: *Mullbärsträd och silkesmaskar* i EleonoraPosten nr 1 2002
Slottsarkivet

Drottningholms arkiv: Räkenskaper och korrespondens

² Petré, Bo: Arkeologiska undersökningar på Lovö del 1. Neolitikum, bronsålder och äldsta järnålder. Acta universitatis Stockholmiensis. Almqvist & Wiksell. Stockholm 1982.

området Fysisk planering. Innan några större förändringar på Drottningholmsmalmen görs, exempelvis nybyggnation och vägbreddning, måste därför Ekerö Kommun i samarbete med fackmyndigheter genomföra en konsekvensutredning där särskilt kulturhistoriska intressen måste vara företrädda.

Dessutom kommer hela Lovön om några år att vara ett Kulturvårdsområde. Länsstyrelsen har tillsatt en arbetsgrupp, som under ca två år ska undersöka vad som är särskilt angeläget att skydda. Man kommer att göra detaljerade bestämmelser om skyddsvärda miljöer, som troligen inte får röras utan medverkan av särskilt utsedda experter. Drottningholmsmalmen är ett område som troligen kommer att omgärdas av dessa skyddsbestämmelser.

Förslaget till detaljplan för Drottningholmsmalmen kan därför tolkas som att kommunen nu vill genomföra förändringar som senare kan bli otillåtna.

Den organiska princip vi nämnt ovan måste alltid vara vägledande vid förändringar av Drottningholmsmalmen. Innan till exempel en byggrätt utnyttjas måste byggnadsnämnden tillsammans med fackexperter undersöka området för att garantera att inte en kulturhistoriskt intressant miljö förstörs. Under de senaste 65 åren, efter 2:a världskriget, har nybyggnadstakten varit måttlig och ganska eftertänksam även om enskilda nybyggen väckt reaktioner. Resultatet har i tidens sken blivit bra och nu vill inte många riva de hus som väckte reaktionerna. Den låga tillväxttakten har alltså gynnat byn Drottningholmsmalmen. Den organiska tillväxten måste vara självklar även i framtiden.

Förändringar som genomförs utan eftertanke kan få tråkiga konsekvenser. Ofta är det då för sent att ändra sig. Att tänka efter före är därför en bra princip. Särskilt om tankarna bygger på kulturhistoriska kunskaper.

Slutligen vill vi komma med ett förslag som bygger på att kommunen inser värdet att ha ett världsarv inom sina gränser och att även Drottningholmsmalmens kulturmiljöer är intressanta för många, inom och utanför kommunen. Föreningens guidade vandringar på Malmen drar alltid många intresserade. Med viss marknadsföring/information skulle långt fler vilja delta i Malmenvandringarna. Inom Lovö Hembygdsförening finns flera personer med mer än tillräckliga kunskaper för utbildning av guider.

Drottningholm den 31 januari 2011

Lovö Hembygdsförening
Bertil Ottoson
Ordförande
Bredablick 2
178 93 Drottningholm